

ФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Постанова проблеми у загальному вигляді. Однією з невирішених проблем переходу України до соціально орієнтованої ринкової економіки є недостатня концептуальна розробка ринкових принципів механізму господарських відносин, оскільки вона органічно пов'язана з ефективністю функціонування національної економіки і є не тільки економічною, але і достатньо гострою соціальною проблемою. За цих умов місце, роль і засоби втручання держави в процеси регуляції господарської діяльності повинні бути визначені чіткіше як в суто теоретичному, так і в науково-практичному аспекті. Все сказане свідчить про актуальність і доцільність вирішення поставленої проблеми.

Використовуючи світовий досвід, в Україні повинна бути розроблена національна стратегічна програма формування нових господарських відносин з урахуванням вимог соціально орієнтованої ринкової економіки. Глобальною українською цільовою установкою, відповідно до вищеназваної національної програми, виступає розширення існуючих і створення нових механізмів формування господарських відносин на підприємствах всіх форм власності з метою випуску ними експортної конкурентоздатної продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що для України проблема формування господарських відносин при переході до соціально орієнтованої ринкової економіки є особливо актуальною в сучасних умовах глобалізації світової економіки. В.А. Устименко з приводу цієї проблеми стверджує, що "Немаловажное значение имеет рациональное распределение собственности в обществе, между его составными частями, поскольку сложившиеся за последние десятилетия перекосы в этой сфере не позволяют конкурировать отечественным предприятиям на внешнем рынке" [1, с. 157]. В.П. Вишневикий і Д.Х. Липницький відзначають, що "... не существует простого решения проблемы обеспечения экономического роста и сокращения масштабов теневой экономики в результате значительного перераспределения ресурсов в пользу предприятий за счет снижения ставок налогов". Более конструктивным представляется комплексный подход к поиску путей решения проблемы экономической динамики, учитывающей относительные преимущества и недостатки, как изменения величины налоговых поступлений, так и финансируемых за их счет государственных расходов [2, с. 116].

Проте з урахуванням сучасного зарубіжного і національного досвіду проблема формування нових господарських відносин в містах і регіонах нашої держави вимагає подальших досліджень і практичних рішень, чим і обумовлена *актуальність* даної статті.

Мета дослідження. Метою даної статті є визначити сучасний стан та перспективи розвитку господарських відносин при переході до соціально орієнтованої ринкової економіки в містах і регіонах України на основі узагальнення відповідного зарубіжного і вітчизняного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Економічна стратегія розвитку України повинна базуватися на економіко-правових моделях розвитку нових, соціально орієнтованих, господарських відносинах на підприємствах, економічних рівнях особливостей і можливостей регіонів України, а також з урахуванням глобалізації світової економіки і регіональних ринків.

У зв'язку з тим, що останніми роками більшість прибутків відбирають у багатьох підприємств у вигляді податків, на підприємствах не залишається грошових коштів як для техніко-економічного розвитку, так і для виплати з прибутку додаткової заробітної плати. У зв'язку з цим доцільне зниження оптимального рівня ставки податків у всіх сферах виробничої діяльності, яке сприятиме підвищенню економічної ефективності підприємств. Система державного регулювання господарської діяльності повинна передбачати раціональну податкову регуляцію заробітної плати найнятих робітників і прибутку підприємств з тим, щоб забезпечувати купівельну спроможність трудових доходів населення. Шкалу ставок оподаткування не можна визнати обґрунтованою і прогресивною внаслідок того, що вона, по-перше, приводить до надмірної диференціації зарплати, а, по-друге, стягується зі споживачього кошику, який не перевищує навіть фізіологічний рівень існування. Практично оподатковується весь кошик зарплати, що є неприпустимим. У зв'язку з цим назріла необхідність вдосконалення податкової системи, перш за все, переглядання державної політики оподаткування доходів громадян.

Податкова регуляція господарської діяльності повинна бути побудована так, щоб вона, з одного боку, стримувала надмірно високі доходи, але при цьому не ослабляла мотивацію до праці. Для цього дуже важливе значення має здійснення переходу від фіскальної до стимулюючої податкової політики забезпечення стабільності законодавчої правової бази. У зв'язку з цим доцільно визначити порядок переглядання неоподаткованого податком мінімуму зарплати, підвищення його розміру, який не може бути менше, ніж реальний прожитковий мінімум.

Значна роль держави у підтримці і підвищенні купівельної спроможності заробітної плати. Це забезпечується, зокрема, за допомогою захисту зарплати від інфляції через механізм індексації. Проте зростання інфляції в Україні не супроводжується відповідною корекцією зарплат через її індексацію, індексації підлягають грошові доходи громадян в розмірах, що не перевищують величини межі малозабезпеченості. Це дуже негативно впливає на платоспроможний попит, що, у свою чергу, призводить до падіння об'ємів виробництва. Індексація зарплат в залежності від рівня інфляції слід використовувати як інструмент її гальмування, оскільки цей метод припиняє падіння купівельного попиту населення, а, отже, і зниження обсягів виробництва. Проте навіть в

розвинених країнах механізм індексації зарплат не повністю компенсує підвищення цін на споживчі товари і послуги. У зв'язку з цим доцільно перенести індексацію зарплат із загальнодержавного рівня на рівень підприємств, використовуючи для цього систему колективно-договірної регуляції господарських відносин. Необхідно відзначити також, що пряма державна регуляція оплати праці достатньо обмежена, оскільки більшість державних підприємств функціонують в умовах ринкових відносин. Світова практика свідчить, що з розвитком цих відносин пряма державна регуляція господарської діяльності витісняється непрямю, договірною.

У загальній системі механізму господарювання одне з центральних місць займає соціально-економічний механізм регуляції ринку праці, який є доладною системою взаємодії елементів і методів впливу на оптимізацію політики зайнятості шляхом використання економічних, правових і соціальних засобів управління населенням країни. Для регуляції господарських відносин в Україні в першу чергу потрібно прискорити розробку проектів концепцій, законів і нормативних актів, необхідних для практичного використання на місцях широкого арсеналу заходів щодо податкової, соціально-економічної і фінансово-кредитної політики, направленим на структурну перебудову виробництв, створення нових підприємницьких структур, розвиток малого і середнього бізнесу, підтримку рівня попиту на ринку праці, заохочення підприємств до збереження і збільшення чисельності працівників. Важливе значення має зниження податкового навантаження на заробітну плату по основному місцю роботи і за сумісництвом, зменшення відрахувань з фонду заробітної плати підприємства, вживання заходів щодо запобігання падіння об'ємів виробництва.

Важливим аспектом формування ринкових відносин в нашій країні є підготовка працівників нового ринкового типу, які володіють певною психологією, культурним рівнем, здатні ефективно працювати в ринкових умовах. Досвід країн з розвинутою ринковою економікою наочно свідчить про те, що ринковий механізм, як система функціонування економіки, передбачає формування певних важелів і методів ефективного впливу на економічні процеси, які відбуваються в тій або іншій країні щодо створення, розподілу і реалізації суспільного продукту, динаміки цін інвестиційних процесів, використання і відтворення робочої сили, вдосконалення соціально-господарської системи в цілому.

Згідно з досвідом розвинених країн світу, розробку і реалізацію національної ідеї необхідно здійснювати на основі партнерства всіх органів державного, регіонального і місцевого управління, з одного боку, а з іншого – представників бізнесу, підприємництва, підприємств усіх форм власності. Серед чинників впливу соціально-господарської діяльності на суб'єкти господарювання слід виділити рівень і динаміку цін, співвідношення попиту і пропозиції, рівень освіти і професійної підготовки і перепідготовки працюючих, стан оплати праці і соціального захисту непрацюючих.

З цією метою вивільнення працівників в результаті структурних змін в економіці повинно проводитися разом із створенням нових робочих місць. У той же час механізм регуляції соціально-господарської діяльності, як найважливіша складова загальної системи механізму господарювання, включає такі основні елементи: систему забезпечення мінімальних гарантій у сфері оплати праці і захисту заробітної плати від негативних явищ в економіці; багаторівневу договірну систему оплати праці; систему оподаткування заробітної плати і доходів; систему інформації про рівень і динаміку заробітної плати і тому подібне.

При успішному вирішенні проблем соціально-господарської діяльності економіка країни зможе поступово трансформуватися в ринкову економіку із яскраво вираженою соціальною орієнтацією, що властиве розвиненим країнам, де цей аспект регуляції економіки здійснюється оптимальними ринковими засобами регуляції господарських відносин, в т.ч. реєстрації вивільнених працівників, їх соціальної підтримки і професійної орієнтації, перепідготовки, стимулювання до заняття відповідних робочих місць. Реалізація цих завдань можлива за умови виходу економіки країни з кризи.

Аналіз економічної ситуації в Україні показує, що деякі механізми регулювання господарських відносин вже створено, але повноцінного цивілізованого ринку ще немає. Причиною цьому є глибока економічна криза, яка пронизує всі ланки та механізми суспільного виробництва і характеризується глибокими диспропорціями та розбалансованістю економіки, прогресуючим спадом виробництва майже в усіх галузях господарства, значним вивільненням робочої сили, зростанням незайнятості та безробіття, підвищенням цін, інфляцією. Тому, розв'язуючи проблеми стабілізації економіки, без якої зараз неможливий прогрес у створенні ринкового господарства, доцільно вивчати та розробляти шляхи формування сучасних господарських відносин, використовуючи зарубіжний та вітчизняний досвід. За таких умов потрібна науково обґрунтована державна політика в створенні умов ефективного функціонування механізмів нових, соціально орієнтованих, господарських відносин.

Господарські стосунки охоплюють різноманітні сфери та ланки суспільного виробництва. Вони функціонують і в межах підприємства, і поза ним. Не менш важливими являються також проблеми інфраструктури, які виникають в умовах сучасного формування господарських відносин. Нові, соціально орієнтовані господарські відносини, мають формуватись на основі забезпечення зайнятості та скорочення безробіття, законодавчого регулювання господарських відносин, соціального захисту, соціального партнерства, включаючи колективно-договірне регулювання за участю профспілок роботодавців і держави, пенсійного забезпечення із повним дотриманням Господарського кодексу України.

У основу розглянутої проблеми формування господарських відносин при переході до соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні, покладено теоретичне припущення про те, що головні соціально-господарські та економіко-правові питання відтворення робочої сили в ринкових умовах, як і суспільного продукту взагалі, мають вирішуватись в Україні приблизно так, як і в інших країнах, виходячи з об'єктивних закономірностей науково-технічного прогресу, демократичної системи управління виробництвом і суспільством, дотримання норм права,

товарно-грошових відносин. Проте в питаннях формування господарських відносин при переході до соціально орієнтованої ринкової економіки треба враховувати також і місцеві особливості, а саме: галузеву та територіальну структуру національного господарства, рівень розвитку національної економічної системи, традиції в системі соціального захисту, рівень розвитку соціального партнерства, якість робочої сили тощо. Таким чином, необхідно підвищити взаємозв'язок господарської діяльності та державного регулювання діяльності підприємств, що у наступний час є перспективним напрямком як для розвитку економіки України, так і для формування сучасних господарських відносин на Україні.

Висновки. На основі проведених досліджень можна зробити наступні висновки щодо формування господарських відносин в умовах переходу до соціально орієнтованої економіки:

По-перше, у сучасних умовах великого значення набуває вдосконалення системи господарських відносин з урахуванням нових умов державного регулювання ринкової економіки.

По-друге, в умовах економічної трансформації необхідно підвищити роль соціальних механізмів розвитку господарських відносин в умовах нової, соціально орієнтованої, ринкової економіки.

По-третє, до основних напрямів розробки державної програми вдосконалення господарських відносин необхідно долучити сучасний зарубіжний і національний досвід вирішення проблем формування господарських відносин в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки.

Нові, соціально орієнтовані, господарські відносини створюють надійні умови для соціально-економічного розвитку України, позитивно впливають на формування та розвиток умов для переходу до соціальної ринкової економіки країни. Це відбувається на основі узгодження місцевих соціальних програм та економіко-правових регіональних програм, забезпечує відповідно до умов господарських договорів сприятливі умови для ефективного використання та розвитку фінансового потенціалу України.

Всі вищезазвані пропозиції сприятимуть розвитку економіко-правових механізмів активізації процесу формування господарських відносин в умовах переходу країни до соціально орієнтованої ринкової економіки.

Література

1. Устименко В.А. Городская собственность и городское хозяйство / НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк: ООО “Юго-Восток, Лтд”, 2006. – 352 с.
2. Вишневецький В., Липницький Д. Оценка возможностей снижения налогового бремени в переходной экономике // Вопросы экономики. – 2000. – № 2. – С. 107-116.
3. Правове регулювання господарських відносин за участю промислових підприємств / за ред. В.М. Гайворонського. – Харків: Право. – 2000. – 288 с.
4. Череп А.В. Стимулювання праці – необхідний елемент ринкової економіки, що впливає на витрати виробництва // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – № 2. – С. 7-10.
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2001 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. № 18-22.